

TARİH VESİKALARI

MAARİF VEKÂLETİ TÜRK KÜLTÜR ESERLERİ BÜROSU
TARAFINDAN YAYIMLANIR.

YAZI İŞLERİNİ İDARE EDENLER

HİKMET İLAYDIN

ADNAN SADIK ERZİ

YENİ SERİ, I. CİLD

OCAK 1958

2 (17). SAYI

İÇİNDEKİLER

VESİKAL VE ARAŞTIRMALAR

- Prof. Dr. Âfet İNAN, *Türk Tarih Kurumu'nu kuruluş günlerinde Atatürk'ün el yazısı ile tashih edilmiş bazı tarih soruları ve dikte ettiği cevaplardan örnekler* 187
- Prof. Dr. Şinasi ALTUNDAĞ, *Rus Generali Muravgef'in hususî elçi olarak Çar'ın, Mısır mes'elesine bir son verilmesi hususundaki talebini Mehmed Ali'ye tebliğ etmek üzere İskenderiye'ye gönderilmesi* 194
- Rıfkı Melûl MERİC, *Trakya kitabeleri, I. Hayrabolu kitabeleri* 210
- Dr. Şerafettin TURAN, *İbn-i Kemâl'in Kanûnî Süleyman'a bir mektubu* 221
- Akdes Nimet KURAT, *Leh fevkalâde elçisi von Goltz'un Türkiyedeki faaliyetine ait raporu (1712-1714)* 225
- Rıfkı Melûl MERİC, *Osmanlı tabâbeti tarihine ait vesikalar: I. Cerrâhlar - Kehhâller* 266
- Dr. Salâhattin TANSEL, *Silâhşor'un Feth-nâme-i Diyâr-ı Arab adlı eseri* 294

BİBLİYOGRAFYA

- "Belleten,, de çıkan makalelerin bibliyografyası (Ahmed KUŞAT) 321

İB-Nİ KEMÂL'İN KANÛNÎ SÜLEYMAN'A BİR MEKTUBU

Dr. ŞERAFETTİN TURAN

İbn-i Kemâl diye şöhret yapmış olan Kemâl Paşa-zâde Şemsü'd-dîn Ahmed (1468—1534), Osmanlı tarihinin en ileri gelen ilim adamlarından biridir. Önce askerî sınıfa girmişken 1492 tarihinde ilmiyeye intisab etmiş ve birçok müderrisliklerde bulunduktan sonra Yavuz Selim devrinde Anadolu Kazaskerliğine (1516), nihayet Kanûnî Süleyman zamanında (1526) müftülüğe (Şeyhül-islâmlık) kadar yükselmiştir [1]

Burada, onun, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi E. 6380 numarada kayıtlı olan bir mektubunu yayınlıyoruz. Tarihi ve hangi padişaha yazıldığı hakkında bir kayıt bulunmayan bu mektup, her ne kadar Arşiv Kılavuzu'nda, «Ahmed Şemseddin'in Bayezid II. ye tahrirâtı» diye gösterilmişse de [2], imza yerinde «Müftî» unvanı olduğuna göre, bunun II. Bâyezid'e hitaben yazılmış olduğunu kabul etmeğe imkân yoktur. Zira «Müftî» unvanı, o devirde «Şeyhül-islâm» yerine kullanılan bir tâbir olduğundan, [3], II. Bâyezid zamanında henüz müderris bulunan Şemsü'd-dîn Ahmed'in, «Müftî» diye imza atamayacağı âşikârdır. Aynı zamanda, Kazasker sıfatıyla de bu unvanı kullanamayacağı için, bunun, Yavuz Selim'e yazılmış olması ihtimali de mevcut değildir. Binanenaleyh bu mektubun, onun Müftülüğü yani Şeyhül-islâmlığı tarihine rastlıyan, 932 — 940/1526 — 1534 yılları arasında ve devrin padişahı Kanûnî Süleyman'a hitaben yazılmış olması gerekir.

İbn-i Kemâl, Pâdişaha çok yakın olduğunu gösteren samimî bir ifadeyle yazmış olduğu bu mektupta, Kanûnî Süleyman'dan, Semâniye (Fatih) Medresesi Müderrislerinden Mevlânâ Zamîrî [4] nin maaşının arttırılmasını dilemektedir. Adı geçen Müderris Zamîrî'nin

[1] Tercüme-i halî için bk. İslâm Ansiklopedisi, Kemal Paşa-zâde.

[2] *Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Kılavuzu*, I. Fasikül, İstanbul 1938, s. 26

[3] Bu hususta bk. *Encyclopédie de l'İslâm*: Shaikh al-İslâm. krş. Ali Emîrî, *Meşihat-ı İslâmiyye Tarihçesi* (İlmiyye Salnâmesi, 1334). Nitekim İbn-i Kemâl'e de, şer'î meselelerdeki derin vukufu dolayısıyla, «Müftî's-sakaleyn» unvanı verilmiştir.

[4] Bu isim Topkapı Müzesi Arşiv envanterinde yanlış olarak «Hançerî» diye okunmuştur.

kim olduğunu maalesef tesbit edemiyoruz [5]. İbn-i Kemâl'in mektubundan, onun Semâniye Medresesinde Hadis okuttuğunu ve Hadis ilminde klâsik bir kitap haline gelmiş olan *Meşârik*'tan bazı kısımları şerh etmiş olduğunu öğreniyorsak da, İmâm Râziyyü'd-dîn Hasan b. Mehm ed'in (Ölümü: 650/1252), «*Meşâriku'l-envârî'n Nebeviyye min sıhâhi'l-ahbârî'l-Mustafaviyye*» adlı [6] bu meşhur eserini şerh edenler arasında adı zikredilmediğine göre [7], bu şerhin pek tanınmadığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber, bizzat İbn-i Kemâl de *Meşâriku'l-envâr*'ı şerh etmiş olduğu için [8], bu eserin ehemmiyetini bilen bir kimse olarak, Mevlânâ Zamîrî'nin şerhiye ilgilenmiş ve onu takdir etmiş olmalıdır.

İbn-i Kemâl, kemâl ve fazîlet sahibi bir kimse diye tavsif ettiği Mevlânâ Zamîrî'nin, talebeler tarafından sevilen bir hoca olduğunu da kaydettikten sonra, onun yalnız ders vermekle kalmayıp eser telifiyle de meşgul olduğunu ve bazı şerhler yaptığını tebârüz ettirerek, Semâniye medresesi müderrislerinin «güzide» lerinden olan böyle bir ilim adamının «vazîfe» [9] sinin artırılmasını istemekte, aksi halde Zamîrî'nin kabiliyetsizliğinden dolayı terfi edemediği zannının doğabileceğini ve dolayısıyla ilim muhitinde itibarının azalacağını belirtmektedir.

İbn-i Kemâl, böyle bir dilekte bulunurken, «ehl-i ilm hakkında arz» etmenin, her şeyden evvel Müftî sıfatiyle kendi vazifesi icabından olduğunu söylüyorsa da, usulen Sadr-ı a'zama bildirilmesi gereken bu teklifin [10] sadâret makamı atlanarak, doğrudan doğruya pâdişaha arz edildiğini görüyoruz. Bunda, kendisinin de belirttiği gibi «ebâ an-cedd»

[5] Taşköprülü-zâde, II. Bâyezid'in kullarından olan ve Kazasker Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendinin muhalefetine rağmen Semâniye Müderrisliğine tâyin edilen bir Mevlânâ Zamîrî'den bahsediyorsa da, bu Zamîrî'nin, Yavuz Selim devrinde tekaüde sevk edildiği ve 920/1514'te öldüğüne göre (Sadü'd-dîn, *Tâcü't-tevârih*, II, 575) burada bahis konusu olan Zamîrî değildir.

[6] Taf. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, nşr. Ş. Yaltkaya-R. Bilge, II, 1688.

[7] ayn yer, II, 1689.

[8] Azam-zâde Cemil, *Ukûdü'l-cevher*, I. Cüz (Beyrut 1326), 225.

[9] Semâniye medreseleri müderrislerinin vazîfeleri, yani maaşları 50 akçeden başlamakta (*Fatih Mehmed 2. Vakfiyeleri*, İstanbul 1938, Türkçe Vakfiye, faksimile 263) ve Sahn müderrisliğinden terfi edenler 500 akçe ile kadı tâyin edilmekte idiler (*Kanunnâme-i Âl-i Osman, Fatih Kanunnâmesi*, nşr. M. Ârif, TOEM ilâvesi, s. 20).

[10] Kanun gereğince Şeyhü'l-islâmlar, mevleviyet ve müderrislik hakkındaki arzlarını «Vekil-i saltanat» a yani Sadr-ı a'zama bildirmek mecburiyetinde idiler («Tertîb-i silsile-i mevâlî ve müderrisîn Şeyhü'l-islâm efendilere müfavvazdır. Kanun üzere yazub eshâb-ı istihkakı Vekil-i saltanata arz ve ilâm ider; amma kazaskerlikler ve bazı büyük mevleviyetler Vekil-i devletin re'yanine muhtâctır». *Tevki'i Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi*, Millî Tettebbûlar, Sayı 3, s. 538 vd.).

padışahlara olan yakınlığının [11] büyük bir rolü olduğu şüphesizdir. Böyle olduğu halde o — ihtimal ki Sadr-ı a'zamâ[12] danışmadan böyle bir arzda bulunduğu için — mektubunun «erkân-ı devlet» ten saklanmasını rica etmektedir.

Mektup, İbn-i Kemâl'in el yazısıyla yazılmış olması [13] ve onun pâdişaha hıfâb tarzı bakımından olduğu kadar, müftülerin vazifelerini ve ilme ve ilim adamlarına verilen kıymeti aksettirmesi dolayısıyla de büyük bir değer taşımaktadır.

SULTÂNÜ'L-BERREYN, HÂKÂNÜ'L-BAHREYN,

Ol Halife-i rûy-i zemîn Hazret-i emîrû'l-mü'minîn — Eazz'Allâhu ensâ-rehu ve zâafe iktidârehu — şeref-i izz-i huzûr ı gubâr-ı hâk-i pâylarına egerçi ki nev'an sû-i edebdir, ammâ şol ki vâkı'-i hâldir ma'lûmunuzdur; husûsan ehl-i ilm hakkında arz etmek menzilemiz mülâhaza idüb, hem eb âan-cedd ol âstâna abd-i mevrûs olduğumuza binâen tasdi' olunur ki: Dârü's-saltana-i mahrûse-i Kostantaniyye'de Semâniye Müderrislerinden Mevlânâ Zamîrî kulunuzun kemâl-i ehliyyet ve fazîlet mücebince zamânede olan ahâlî-i talebenin mevlânâ-yi mezbûra teveccühleri ve onların dahi keyfiyyet-i ictimâi ve kemâl-i iştigâli nihâyet derecededir, Hadîs'ten *Kitab-ı Meşârik*'a ba'zı fevâid-i celîle mülâhaza idüb bir mikdâr *Meşârik* şerh etmişler, insâf ile mütâlea olunacak andan keyfiyyet-i mevleviyyetleri ma'lûm olur. Fî'l-cümle Semâniye'de meşgul olan müderrislerin güzîdelerindedir. Ol âstâna abdu rikk-ı tâm olmak fazîlet-i zâidedir. Semâniye müderrislerinin her birisinin oğulları nâmına hakîkatte ehl-i ilm arasında heman kendülere âiddir, bir kaçarakçe ziyâde vazîfeleri vardır. Mûmâ-ileyh Mevlânâ-yi mezbûre dahi alâka-i ubûdiyyetleri mücebince anlardan vazîfe ziyâde olmak elyak ve ensebdir. Fe-keyfe, anlarla berâber olmak, fî'l-cümle vazîfede tesâvîleri olmayacak Mevlânâ-yi mezbûre ehl-i ilmin nazarları ednâ olur. Bu hakîre ma'lûm olan oldur, bâkî fermân ol cenâbındır; ammâ ümîddir ki bu duâ-nâme erkân-ı devletten ihfâ oluna, şâyed hâtırlarına gubâr gele. Ve'd-duâ.

*Et-türâbü'l-hakîr Ahmedü'l-fakîr
El-Müftî*

[11] Gerçekten, Şemsü'd-dîn Ahmed'in büyük babası Kemâl Paşa, II. Bâyezid'in Amasya Sancakbeyliğinde onun lâlalığını yaptığı gibi, babası Süleyman Çelebi de Amasya muhafızı olarak onun maiyetinde bulunmuştu (bk. *İslâm Ansiklopedisi*, Kemâl Paşa-zâde).

[12] Bu devirde sadâret makamında Kanûnî'nin sevgili Sadr-ı a'zamı İbrahim Paşa bulunuyordu.

[13] Onun el yazısı nümuneleri için bk. *İlmigye Sâlnâmesi* (1334), 347 vd.

سماحة الميرزا
خانان الحرمين

اوله خليفه روى زمينى حضرت امير المؤمنين اخوانه انصار وضاعت
شرق عرفه غبار خاک باي لونه زگر چه که نوعا سوا لوب در امانت
واقع حال در معلوم جزو خصوص مال اول علی خندان عرفین اتمک حضرت اوله
اربع هم را غرض اوله آستانه عبید مومنان اوله غرض بنام خدیج اوله
ولادت لطیفه محرم طایفه در تائید حدیث از نیر مولا اخیری قوی کوزک
کمال اهلین فضیلت موصیحه نرمانه اوله اوله ارباب طلبه نو که حولا نامی
نویسه لری و اوله که وی کیفیت اجتماعی و کمال اشتغال نهایتا در وجه
صوبت در کتاب مشارقه بعضی فواید جلیله مانه قطره لب بر معتدل
مشارقی شرح اشهر انصاف المطالعه اوله لتمام انده کیفیت
معالی لری معلوم اوله لری فی الجمله تائید در مشهور اوله حدیث لری
کرمین لری ندر اوله آستانه عبید مومنان نام اوله فضیلت زاین در تائید
حدیث لری که هر دو سنه که او غلطی نامه حقیقت اهل علم را است
کدرون عاید در بر قاجار ای زین و طیفه لری و ارض مومنان لری
مشرقی و فی علقه عیونیت لری موصیحه اوله و طیفه زین اوله
البتی و انسب در کیفیت اوله برابر اوله فی الجمله و طیفه در قاصدی لری
اوله مومنان اوله لری مومنان اهل علمک نظر لری لری اوله لری حقیقت معلوم
اوله اوله لری مومنان اوله لری مومنان اوله لری مومنان اوله لری مومنان
نامه لری کان دولت و اوله لری مومنان اوله لری مومنان اوله لری مومنان

المیرزا
المعتمد

İbn-i Kemâl'in el yazısını ihtiva eden Mevlâna Zamîrî hakkındaki arz tezkiresi